

дителям отрасли здравоохранения разрабатывать решения, которые будут способствовать более ши-

рокому пониманию проблематики укрепления здоровья и независимости пациента.

Література

1. Стратегия ВОЗ в области народной медицины 2014-2023 гг. / Всемирная организация здравоохранения. – Женева; Гонконг, 2013. – 75 с.
2. Стратегия ВОЗ в области народной медицины 2002-2005 гг. / Всемирная организация здравоохранения. – Женева, 2002. – Режим доступа: www.who.int/hq/2002/WHO_EDM_2002.4_rus.pdf.

3. The Regional Strategy for Traditional Medicine in the Western Pacific Region (2011-2020). – Manila, WHO Regional Office for the Western Pacific, 2012. – Access mode: www.wpro.who.int/publications/PUB_9789290615590/en.

Поступила в редакцию 12.11.2016

УДК 354:614.2

О. В. Поканевич, В. В. Євтушенко, Я. Ф. Радш
АНАЛІЗ СТРАТЕГІЇ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ГАЛУЗІ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ
2014-2023 РР.

Ключові слова: народна медицина, стратегія, Всесвітня організація охорони здоров'я.

Аналізується оновлена стратегія Всесвітньої організації охорони здоров'я в галузі народної медицини на 2014-2023 рр.

А. В. Поканевич, В. В. Евтушенко, Я. Ф. Радш
АНАЛИЗ СТРАТЕГИИ ВСЕМИРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В ОБЛАСТИ НАРОДНОЙ
МЕДИЦИНЫ 2014-2023 ГГ.

Ключевые слова: народная медицина, стратегия, Всемирная организация здравоохранения.

Анализируется обновленная стратегия Всемирной организации здравоохранения в области народной медицины на 2014-2023 гг.

O. V. Pokanevych, V. V. Ievtushenko, Ya. F. Radsh
THE ANALYZE OF STRATEGY OF THE WORLD HEALTH
ORGANIZATION IN THE FIELD OF TRADITIONAL
MEDICINE 2014-2023

Keywords: folk medicine, the strategy, the World Health Organization.

The renovated strategy of the World Health Organization in the field of traditional medicine in 2014-2023 is analyzed.

УДК 615.324+638.1(09)

ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ БДЖІЛЬНИЦТВА ЯК ГАЛУЗІ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА РОЛЬ АПІТЕРАПІЇ В ЛІКАРСЬКОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАСЕЛЕННЯ

- **О. І. Тихонов, д. фарм. н., проф. каф. технол. парфум.-косм. засоб.**
Т. Г. Ярних, д. фарм. н., проф. зав. каф. технол. лік.
О. С. Шпичак, д. фарм. н., доц. каф. аптеч. технол.

- **Національний фармацевтичний університет, м. Харків**

Бджільництво – важлива галузь народного господарства України, без якої неможливе повноцінне сільське господарство. Основна користь від цієї галузі вимірюється не тоннами виробленого меду та інших продуктів бджільництва, а тим, що бджоли запилюють ентомофільні сільськогосподарські культури, забезпечуючи їх високі врожаї. Прибуток, який одержує бджоляр від продажу продуктів бджільництва (мед, віск, пилок, перга, маточне молочко та інші) у 10-15 разів менший від того прибутку, котрий одержують аграрії від значного підвищення урожаю [15].

Так, у США фермери виплачують пасічникам значну суму грошей за кожен бджолосім'ю, вивезену на запилення їхніх полів та садів. Саме «Божа комаха»-бджола забезпечує високі врожаї ентомофільних культур, тому на сьогодні є дуже актуальним відомий вислів: «Зникнуть бджоли – загине і людство».

Апітерапія (лат. *apis* – бджола; і грець. *therapeia* – лікування) – наука про лікування та профілактику хвороб людини за допомогою продуктів бджільництва. Апітерапія в Україні розвивається за двома основними на-

прямами: перший – використання продуктів бджільництва (прополісу, меду, пилку, перги, маточного молочка та ін.), як комбінованих БАД до харчових продуктів та вивчення їх впливу на організм людини; другий – виробництво нових ліків на основі стандартизованих вітчизняних біологічно активних субстанцій продуктів бджільництва. Цей напрямок дає можливість отримати високоєфективні стандартизовані лікарські препарати (ЛП) спрямованої дії, які відповідають вимогам офіційної медицини. Розвиток апітерапії на сьогодні є актуальним і спрямований також і на приготування апіпрепаратів в умовах аптек та малих підприємств; організацію промислового виробництва вітчизняних апіпрепаратів, призначених для лікування онкологічних, імуностимулюючих, гастроентерологічних, оториноларингологічних, стоматологічних, офтальмологічних, дерматологічних, гінекологічних та інших захворювань. Лікарський апіпрепарат (ЛАП) отриманий із продуктів бджільництва чи їх біологічно активних субстанцій для лікування і профілактики різноманітних захворювань на основі дозволу МОЗ України до медичного застосування у вигляді певної дозованої лікарської форми.

Сучасна апітерапія застосовує для лікування практично всі продукти бджільництва, шкідників пасік (личинки великої та малої воскової моли) та відходи бджільництва (бджолиний підмор).

У лікувальній практиці застосовуються:

1) **отрута-сирець бджолина** (ДСТУ 3192-95) як у натуральному вигляді (бджоловжалювання), так і у фармацевтичних препаратах: мазі апізартрон, унґапівен та інші, таблетки для електрофорезу апіфор, цілий ряд гомеопатичних препаратів. На основі бджолиної отрути у провідних країнах світу розроблено десятки фармацевтичних препаратів.

2) **мед натуральний** (ДСТУ 4497:2005) – дуже поживний і корисний харчовий продукт. Мед натуральний безпосередньо використовують з лікувальною метою, зокрема для лікування гнійних ран, що довго не загоюються. У світі розроблено дуже багато медових композицій у вигляді дієтичних добавок до харчування. Мед та різні суміші на його основі використовуються в косметичці. Мед входить до складу багатьох лікарських препаратів. Україна посідає перше місце в Європі за виробництвом меду – 74 тис. тонн у 2013 році, і п'яте місце у світі після Китаю, Індії, Аргентини і США.

3) **забрус** (ДСТУ 7196:2010) – це воскові кришечки із запечатаних стільникових комірок з медом, які зрізають під час відкачування меду у медогонках. Дуже цінний продукт харчування. Містить мед, віск, секрети воскових та слинних залоз бджіл, зокрема багато лізоциму, який проявляє бактерицидну дію. Особливо люблять ласувати цією природною «жувальною гумкою» діти.

4) **прополіс** (бджолиний клей) (ДСТУ 4662:2006; ТФС 42-1084-81) – це сильний природний антибіотик. Розроблено цілу низку вітчизняних лікарських препаратів з прополісу:

а) **настойка прополісу**;

б) **пропомікс** – 0,5 % водний розчин гідрофільного препарату прополісу;

в) **прополін** – таблетки, вкриті оболонкою, що містять 10 мг фенольного гідрофобного препарату прополісу;

г) **пропомізол** – аерозоль, який містить 300 г фенольного гідрофобного препарату прополісу;

д) **пропофен** – супозиторії, вміщують 100 мг фенольного гідрофобного препарату прополісу та інші.

Застосовується прополіс і у складі багатьох дієтичних добавок.

5) **обніжжя бджолине** (пилка квітковий) (ДСТУ 3127-95) – комплекс квіткового пилку з нектаром і прополісоподібними речовинами, а також секретом залоз бджоли. На основі пилку квіткового у світі розроблена велика кількість лікарських препаратів і дієтичних добавок. В Україні з ліпофільного екстракту бджолиного обніжжя розроблені супозиторії поленфен та мазь ліповіт а також косметичні креми.

б) **перга** (ДСТУ 7074:2009), або **бджолиний хліб** – законсервоване ферментами слини бджіл обніжжя, складене і утрамбоване бджолами в стільники, перга утворюється після молочнокислого бродіння, в процесі якого пилкові зерна проростають і перетворюються на пергу. З метою збереження перги в комірках від пліснявіння і підсихання бджоли заливають її медом. Перга – один із найцінніших продуктів бджільництва, котрий добре засвоюється організмом людини, містить амінокислоти, білки та практично усі необхідні організмові мікроелементи. Пергу можна вживати як в натуральному вигляді, так і у складі багатьох дієтичних добавок.

7) **молочко маточне бджолине** (ДСТУ 4666:2006), або ще як його називають «королівське желе» – найбільш цінний бджолопродукт. В біології та медицині більше невідомо такої композиції харчових речовин, це унікальний природний продукт, який містить майже 400 назв компонентів, необхідних організму людини. Лікарські препарати – апілак (таблетки та мазь) та інші, а також цілий ряд дієтичних добавок, креми косметичні, желе. Останнім часом застосовують заморожені маточники з маточним молочком і личинкою. Для лікування використовують також маточні личинки та гомогенат, отриманий з них.

8) **гомогенат трутневих личинок** (ДСТУ 7339:2013) за своєю дією подібний до маточного молочка. Із семиденних личинок трутнів виготовляють гомогенат. Розроблена технологія одержання порошку із гомогенату трутневих личинок. У Румунії у 1980 році запатентована технологія препарату апіларніл із трутневих личинок і вмісту трутневих чарунок (т. зв. «трутнєве молочко»).

9) **віск бджолиний пасічний** (ДСТУ 4229:2003) використовується як основа для виготовлення зовнішніх фармацевтичних препаратів: мазей, лініментів, косметичних кремів. Є два види воску – *білий* (*Cera alba*), забрусний віск (найбільш чистий) і *жовтий віск* (*Cera flava*). Віск бджолиний також застосовується у побуті (свічки) та різних галузях господарства.

10) **личинки великої воскової молі** *Galleria melonella* L. (вогнівки бджолоїної). Це шкідник, який пошкоджує стільники. Їх фермент цераса здатна перетравлювати віск. Велика і мала (*Achroea grisella* F.) воскові молі – єдині живі істоти, здатні харчуватися воском. Пасічники борються з міллю. В апітерапії переважно використовують личинки великої воскової молі. Настояюкою личинок воскової молі лікують туберкульоз. Теоретичним обґрунтуванням такої терапії є механізм розщеплення ферментами личинки воскової молі оболонки туберкульозної палички, яка складається з воскоподібних сполук. Цей метод лікування вперше запропонував ще у 1889 році І. І. Мечніков. На сьогодні розроблені спеціальні методики вирощування воскової молі, і це приносить значний прибуток пасічникам.

11) **бджолиний підмор** – тільця бджіл, які загинули під час зимівлі (для зовнішнього застосування), або в літній період (вживають внутрішньо). Для лікування використовують настоянку, відвар; також нагріту до +50-60 °С масу підмору бджіл використовують для компресів. Застосовують бджолиний підмор для лікування аденоми простати, астенії, атеросклерозу, при хворобах суглобів, імпотенції, фригідності, у постінфекційний період. Таким чином, і після смерті бджола приносить користь людині.

12) **вуликотерапія** – лікування повітрям з вуликів, біоенергетикою бджолиних сімей, «білим» (тобто корисним для людини) шумом вулика, теплом (температура бджолоїної сім'ї становить 35 °С). Для вуликотерапії застосовують спеціальні бджолині біомодулі (бджололежанки), де хворий дихає повітрям з вулика та «набирає» позитивної енергії від бджолоїної сім'ї. Цікаво, що коли у такому біомодулі сеанси терапії проходить людина, хвора на IV стадію раку – бджолина сім'я гине.

Історія апітерапії є свідченням того, що людина в стародавні часи знала бджіл, є малюнок епохи палеоліту на стіні Павутинної печери (Suevasde La Agana) неподалік від села Бікорп, в Іспанії. На ньому зображена людина, що відбирає мед з дупла, заселеного бджолами.

Стародавні єгиптяни широко використовували мед, віск і прополіс для бальзамування мумій. Мед використовували для консервування їжі, для лікування шкірних хвороб. В Лейденському папірусі («Книга про приготування ліків для всіх частин людського тіла», 1200 років до нашої ери) описано чимало рецептів для лікування шлункових, ниркових, очних і інших захворювань, способів застосування мазей, пластирів, припарок і т. ін., засобів по догляду за шкірою з використанням меду.

Доглядаючи за бджолами, люди помітили, що після укусу бджолою підвищується життєвий тонус, з'являється прилив сил, поліпшується настрій, зменшуються прояви багатьох захворювань. Багато мислителів усіх часів приділяли велику увагу осмисленню дії бджолопродуктів на організм людини.

Вчений, філософ і лікар Діоскорид використовував мед для очищення і лікування ран і фістул, лікування шлунково-кишкових захворювань, болю у вухах, горлі, зокрема кашлю, при укусах змій і скажених собак, отруєннях грибами. Він зазначав, що застосування меду поліпшує зір.

Інший, не менш знаменитий, давньогрецький мислитель – Демокріт, який прожив понад 100 років, вважав, що мед сприяє збереженню активного довголіття.

Гіппократ, Піфагор, Птолемей, Аристотель та інші вчені і мислителі Стародавньої Греції пропонували і використовували багато рецептів ліків із застосуванням продуктів бджільництва.

Фелікс Палаціус (іспанський фармацевт XVIII століття), який написав «Галено-хімічний фармацевтичний трактат», визнавав мед кращим з ліків.

Відомий римський лікар Гален, основоположник виготовлення лікарських форм з рослинної сировини і родоначальник військово-польової хірургії, широко застосовував мед і бджолоїну отруту для лікування різних захворювань.

Знаменитий лікар Авіценна в своїй праці «Канон лікарської науки» дає близько півтори сотні рецептів застосування меду як у чистому вигляді, так і в суміші з різними ліками. Авіценна писав: «Мед зміцнює душу, надає бадьорість, допомагає травленню, полегшує відхаркування, збуджує апетит, зберігає молодість, відновлює пам'ять, загострює розум».

На багатьох могилах хоробрих людей і лікарів на Сході ставили вулики. Вважалося, що бджоли охоронятимуть могилу. Вони були символами безсмертя. Демокріт писав, пояснюючи своє довголіття, що «хто з бджолою водить дружбу, той мудро чинить».

У Західній Європі, Китаї, Індії розуміння ролі бджолоїної отрути досягло вершин. У Китаї бджолоїна отрута використовувалася як засіб проти отруєнь отрутами, для омолодження, при захворюваннях суглобів. В Індії був виготовлений еліксир молодості на основі бджолоїної отрути. Гіппократ лікував хворих за допомогою бджолиних укусів. Він писав: «Лікар лікує, а природа виліковує». Папа Іоанн XXI дописав книгу про апітерапію «Скарби бідних», в якій розповів про широке використання меду, бджолоїного воску і, найголовніше, отрути.

Бджоли спочатку мешкали в лісах. Оселями їм слугували найчастіше дупла дерев, ущелини в скелях, а також нори в землі. Дупла дерев, в яких селилися бджоли, називалися бортялі. Пізніше, в XII-XIV ст., слов'яни здогадалися вирізати частину дерева з дуплом, зайнятим бджолами, переносити його ближче до свого дому і звверху вкривати корою, листям, соломною і т.п. Таке житло бджіл стали називати колодою.

У середині століття бджільництво розвивалося в монастирях Росії. Там існували так звані «лікувальні хати»: наприклад, в Кирило-Білозерському монастирі Вологодської області. Щоранку безліч хворих і немічних людей збиралося на пагорбі Феропонтова монастиря, до них

виходив патріарх Никон, за ним йшли однодумці-ченці. Після огляду постраждалих, за вказівкою Никона, зціляли людей, довіряючи бджолі.

Незважаючи на вікову історію апітерапії, багато хто вважає цей напрям в медицині відносно новим. Тим часом, бджоловжалення здавна застосовувалося і вважається традиційним при лікуванні багатьох захворювань. Перше обґрунтування даного методу в офіційній медицині датується 1894 роком, коли професор Санкт-Петербурзької академії лісового господарства Лукомський запропонував бджолину отруту як засіб для лікування ревматизму і подагри.

Перша половина минулого століття – період інтенсивного розвитку наукової бази застосування бджоловжалення: у 1941 році професором Н. М. Артемовим були проведені дослідження по застосуванню бджолоїної отрути, а в 1959 році була підготовлена і правова база – вчена рада МОЗ СРСР затвердила «Інструкцію по застосуванню апітерапії шляхом бджоловжалення», а в 2014 році було затверджено Проблемною комісією «Фармація» МОЗ та НАМН України (протокол № 87 від 23.10.2014 р.) та узгоджено Департаментом медичної допомоги МОЗ України від 25.03.2015 р. «Інструкцію по лікуванню бджолоїною отрутою» (автори – Тихонов О. І., Тихонова С. О., Соколова Л. В., Бодня К. І., Шпичак О. С., Пашенко О. О., Солоденко Ю. М., Гарник Т. П., Скрипник-Тихонов Р. І., Здибський В. І.).

Саме радянська наукова школа стала джерелом багатьох інноваційних ідей: наукові дослідження, проведені академіком Ш. М. Омаровим починаючи з 1965 року, покладали основу застосування бджолоїної отрути як антикоагулянта; проведена розробка фармакопейної форми «Апіфор» – першого засобу для електрофорезу з бджолоїною отрутою в нехарактерній лікарській формі – таблетках. Особливо хотілося б відзначити праці Е. А. Лудянського, який в 1972 році відкрив пункт апітерапії при неврологічному відділенні лікарні у Вологді. Він одним з перших довів на численних прикладах, що апітерапія може застосовуватися при лікуванні багатьох захворювань і вдало поєднуватися з традиційними методиками.

Важливо відзначити, що апітерапія сьогодні розуміється набагато ширше – це не тільки бджоловжалення, але і застосування інших продуктів бджільництва: відомі численні дослідження і практичний досвід застосування маточного молочка, прополісу, меду В. А. Люсова, Р. Д. Сейфулли, Е. М. Алескер, Г. П. Зайцева, А. І. Тихонова, Е. Н. Бодні, Т. Г. Ярних та ін.

Новий виток в історії розвитку апітерапії стався в кінці 80-х – на початку 90-х рр. минулого століття. Багато в чому це пояснюється як бурхливим розвитком ринку, так і пошуком нових екологічних продуктів. З'являється кілька компаній, які створюють і виробляють продукти на основі бджолоїної отрути, маточного молочка, меду, прополісу, що користуються високим попитом. Особливо необхідно відзначити розробки А. І. Тихонова і його наукової школи (близько 100 кандидатів і докторів наук). Це і послужило

поштовхом для інвестицій у дослідження властивостей, контролю якості продуктів бджільництва, розробку нових методів і форм.

Сучасна апітерпія представлена такими іменами, як В. Н. Крилов, І. А. Дудов, В. Г. Макарова, С. А. Поправки, Т. В. Вахонін, Н. В. Орлов, Б. М. Охотський, Л. А. Бурмістрова, Н. І. Кривцов, В. І. Лебедев, В. П. Варламов, В. П. Курченко, О. І. Тихонов, Т. Г. Ярних та ін.

Люди почали розуміти, що ніяка хімія не замінить натуральний природний матеріал. У грудні 1992 року з ініціативи НДІ бджільництва Росії в місті Рибне Рязанської області відбулася перша нарада «Апітерапія сьогодні». А в 2004 р. в Рязані на базі медичного університету пройшла вже 12 міжнародна науково-практична конференція «Апітерапія сьогодні: з біологічною аптечкою бджіл у 21 столітті».

З кожним роком виявляються все нові і нові цілющі властивості цих продуктів, розширюється галузь їх застосування. Над цим працюють у багатьох вітчизняних, російських і зарубіжних клініках і науково-дослідних інститутах, наприклад: найбільший інститут у Німеччині (створений близько 2-3 років тому), потужний інститут в Англії (вже отримані найцінніші препарати на основі бджолоїної отрути, для лікування розсіяного склерозу), вже близько 5 років успішно працюють у цьому напрямку лікарі Центрального науково-дослідного інституту гастроентерології Москви. Вже вийшли друком найцінніші результати досліджень, і так можна продовжувати перераховувати далі.

ОСНОВНІ ПИТАННЯ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В АПІТЕРАПІЇ

Розвитку апітерапії в Україні сприяло створення асоціації апітерпевтів, яка змогла за це десятиріччя об'єднати зусилля пасічників, медиків, спрямованих на оздоровлення нації, на створення великої кількості апітерпевтів широкої дії: як лікувально-профілактичних, так і чисто лікувальних. За це десятиріччя було проведено три з'їзди апітерпевтів України, дві конференції за участю бджолярів і медиків.

Значення цього напрямку медицини особливо важливе саме тепер, коли ми бачимо, що третина ліків, що випускають в світі, є фальшивими. Хворі при великих фінансових затратах одержують різного роду фальсифікати.

Якщо говорити про інтереси пасічників, то рентабельність пасік значно зростає при комплексному використанні продукції бджільництва. Адже пасічники споконвіку завжди приходили на допомогу хворим, використовуючи народні знання в лікуванні хворих продукцією бджільництва.

Особливо потреба в апітерапії зростає в сільській місцевості, де почали зникати лікарні, аптеки. Роль наших пасічників полягає не стільки у необхідності підвищення рентабельності пасік, скільки у високій громадянській позиції, свідомості.

Історично склалось так, що апітерапія, як одна з найважливіших сфер народної медицини, в усьому світі під-

тримується і розвивається на базі бджолярських організацій. І це не випадково. Адже досі в міністерствах охорони здоров'я України, Росії та багатьох інших країн не затверджена кодифікація лікаря-апітерапевта. Можливо, саме тому всі без винятку важливі конференції, з'їзди і симпозиуми з апітерапії проводяться виключно бджолярськими організаціями окремих країн, або міжнародними союзами бджолярів – «Апіславії» і «Апімондії».

Розвиток апітерапії, її наукове обґрунтування неможливі без комплексної розробки проблем у цілому, пов'язаних з добуванням екологічно чистої сировини, її зберіганням і переробкою без втрат біологічно активних сполук, з вивченням механізмів біологічної дії, створенням, виробництвом і впровадженням у практику лікувально-профілактичних апітерапевтичних засобів.

Бум апітерапії за кордоном значною мірою зумовлений тим, що біологічно активні продукти бджільництва мають надзвичайно цінні властивості, зокрема антимікробні, протівірусні, імуномодельючі, протизапальні, десенсибілізуючі, гангліоблокуючі, знеболювальні, дезінтоксикаційні, фітонцидні, фунгіцидні, андрогенні, антирадіаційні, геропротекторні, репараційні та ін. Саме ці та деякі інші властивості й зумовлюють високий терапевтичний ефект апіпродуктів при лікуванні найрізноманітніших захворювань людини. Є й інші аргументи на користь актуальності проблеми апітерапії: по-перше, величезний дефіцит хіміотерапевтичних препаратів та високоякісних косметичних засобів, ліквідувати який найближчим часом навряд чи вдасться; по-друге, продукти бджільництва, проявляючи комплекс позитивних впливів на організм людини, нерідко з успіхом змінюють засоби офіційної медицини, а в деяких випадках перевершують їхню ефективність; по-третє, наявність практично необмежених можливостей сировинної бази для апітерапії в Україні; по-четверте, дальший розвиток апітерапії неминує зумовить значне збільшення виробництва препаратів і харчових добавок лікувально-профілактичної дії на основі продуктів бджільництва, підвищення рівня рентабельності та темпів розвитку пасічництва і, в кінцевому підсумку, зростання врожайності ентомофільних культур. Останнє може мати велике значення для народного господарства в цілому.

Вивчаючи апітерапію, ми вже звикли застосовувати конкретні продукти бджільництва (ПБ) для лікування багатьох захворювань. Прийшов час переходити до глобального підходу – задачі відновлення здоров'я та оздоровлення організму людини, бо стандартні алопатичні методи не працюють. Практикою вже доведено ушкодження мононапрямів в оздоровленні. Не можна вирішити глобальне завдання відновлення здоров'я застосуванням одного, двох і навіть трьох апіпродуктів. Неможливо усунути хвороби, які формувалися роками і десятиліттями, одним, двома і навіть трьома курсами апітерапії. Прийшов час переходити до річних і перманентних програм відновлення здоров'я.

Доступні джерела дають в основному неповну і розрізану інформацію про властивості ПБ. Немає єдиного дже-

рела, в якому перераховувалися б всі основні властивості ПП. Для лікаря-апітерапевта і апіконсультанта не важко оцінити весь біологічно активний потенціал ПП і його можливості для вирішення глобального завдання по відновленню здоров'я. Ми зараз знаємо, скільки вивчених біологічно активних компонентів і речовин входить до складу кожного ПП.

Неодмінною умовою використання продуктів в апітерапії має бути їхня якість. Вимоги до якості повинні перевищувати нормативи відповідних стандартів і бути своєрідною надстройкою над ними. Має бути виключена наявність забруднюючих речовин. Так, мед бажано використовувати із магазинних надставок або сот, в яких не виводився розплід.

Слід звернути увагу і на можливість селекції у виробництві продуктів бджільництва для апітерапії. Що стосується меду, то роль селекції у збільшенні медпродуктивності давно не підлягає сумніву.

Таким чином, представляється доцільним використовувати селекційні методи для підвищення продуктивності бджіл, що виробляють продукти бджільництва для апітерапії.

Продукти бджільництва проявляють у сукупності цілий ряд цінних властивостей (біостимулюючі, протимікробні, протизапальні, анестезуючі, радіопротекторні та ін.). Саме наявністю вказаних властивостей визначається високий терапевтичний ефект цих продуктів у лікуванні нервово-психічних, серцево-судинних, шлунково-кишкових захворювань, хвороб печінки, нирок, легень, ревматизму – цей список далеко не повний. Важливо відзначити, що при цьому не відзначається ніяких шкідливих наслідків для людського організму.

Продукти бджільництва здатні нормалізувати обмін речовин, інтенсифікувати кровотворіння, підвищувати захисні функції організму, прискорювати фізичний та розумовий розвиток дітей та ін.

Підсумовуючи все компоненти разом, ми отримуємо саму комбіновану і численну біологічно активну оздоровчу силу, з якою не порівняється жоден інший оздоровчий напрямок. Використовуючи знання патології, патанатомії, враховуючи закони діалектики і логіки, можна стверджувати, що весь оздоровчий потенціал ПП здатний відновити анатомо-фізіологічну цілісність кожної клітини тканин людського організму, тим самим відновлюючи її здоров'я на мікрорівні і, отже, всього організму на макрорівні. Оздоровчий потенціал ПП визначається схожістю ферментного, макро- і мікроелементного, енергетичного і енергоінформаційного складу. Цей потужний потенціал здатний запуснути і нарощувати складні механізми саногенезу за рахунок активної, вираженої і повноцінної мікронутрієнтної корекції, парафармацевтичного впливу, геннокоригуючого і енергоінформаційного відновлення. Безумовно, існує певна тропність, цілеспрямованість і специфічність дії ПП, заснована на відмінності їх хімічного складу. За рахунок складного,

комбінованого, збалансованого хімічного складу проявляється багатофункціональність кожного продукту.

Отже, застосування продуктів бджільництва радикально підсилює механізми відновлення норми, формує виражений продуктивний саногенез, і як результат, гарантує відновлення здоров'я та його збереження.

1. Тактичні та стратегічні помилки. Натуротерапію і апітерапію, зокрема, треба переводити з категорії альтернативної медицини в категорію основної, єдино перспективної, прогресивної медицини, здатної зберегти людину і людство. Наше завдання – перевести, трансформувати альтернативний статус у гарантований варіант оздоровлення і лікування. Всім хворим потрібні гарантії, особливо в епоху доказової медицини. Так чи можна гарантувати результати в апітерапії, і що потрібно враховувати, щоб це було можливо? Яких правил треба дотримуватися, щоб ви завжди були впевнені в хороших результатах застосованого вами оздоровлення і лікування? До них необхідно віднести:

1) застосування річної програми оздоровлення і лікування;

2) зусилля по формуванню особистісних якостей споживача ПП. У хворого є бажання бути здоровим, але немає розуміння, що для цього потрібно мати і робити. А потрібні три основні складові «адекватного пацієнта»: перше – знання, віра і розуміння того, що сила природи в оздоровленні безмежна; друге – самодисципліна для реалізації програми прийому продуктів оздоровлення; третє – фінансова спроможність для придбання всієї річної оздоровчої програми;

3) перманентна система курації (ведення) хворого і споживача;

4) особистий приклад споживання ПП – основа успіху пропаганди оздоровлення в апітерапії.

2. Опір ортодоксальної, державної медицини. Чому офіційна медицина не сприймає всерйоз натуротерапію і апітерапію зокрема? І на це є відповідь:

1) в академічного лікаря немає достатніх знань в області валеології, натуротерапії і апітерапії, тому що ці знання не даються у вузі і в системі післядипломної освіти;

2) свідоме і цілеспрямоване блокування керівною ланкою чиновників від медицини. Маючи хороший «відкат» від фарміндустрії, вони свідомо перешкоджають просуванню натуропатії та апітерапії зокрема, як конкурентів.

3. Професійний снобізм і невігластво лікарів-аллопатів як частина збиткового менталітету російського лікаря. Як показує наш 12-річний досвід роботи в напрямку натуротерапії, при зверненні пацієнта до лікаря з питанням про доцільність застосування ПП для відновлення здоров'я 9 з 10 ортодоксальних аллопатів-лікарів дають негативну характеристику ПП. (Приблизно наступне: не зв'язуйтеся ви з цими алергенами, все це нісенітниця, розтрата грошей і часу). Тобто має місце активно дискримінуюча позиція. Чому наш лікар вважає за можливе ганьбити те, про що не має жодного

уявлення, зрозуміти не складно. Напевно, як варіант, не вистачає просто людської чесності та сміливості зізнатися в тому, що він нічого не знає про ПП, і йому складно щось порекомендувати.

4. Немає зацікавленості лікаря в результатах лікування своїх пацієнтів. Ось якби в систему оцінки праці лікаря входили параметри результатів проведеного лікування, або просто враховувалася кількістьвилікуваних хворих, отоді б лікар думав не тільки про те, як призначити правильне лікування, а ще б про те, як же повернути здоров'я пацієнта.

5. Пряма і ретельно приховувана протидія фарміндустрії через засоби масової інформації, через активну роботу лікарів-торгових представників фармкорпорацій.

6. Недосконала термінологія. Для практиків-нелікарів, що використовують апітерапію для самоідентифікації, розумніше і доцільніше використовувати термін апіконсультант.

7. Виражене і неприховане розмежування в індустрії здоров'я і апітерапії зокрема. Переслідування особистих інтересів і «перетягування ковдри» призводить до дискримінації та втрати популярності оздоровчого напрямку.

8. Знецінення ПП в очах споживача і, як наслідок, зниження обсягу споживання. На наш погляд, слідом за високим відсотком фальсифікації йде неприпустиме забруднення ПП ветфармпрепаратами. У всіх цивілізованих країнах амітраз давно заборонений, а у нас йде активна реклама його застосування. І ніхто не займається питаннями отруєння людини великою кількістю застосовуваних отрутохімікатів (акарициди, антибіотики та ін.)

9. Довгоочікуваний і тривалий перехід апітерапії з епохи «пошуку результатів» в епоху «гарантованого результату». Уже давно науково доведено ефективність апітерапії. Пошуки не треба зупиняти, їх треба не тільки продовжувати, але ще і посилити. Але вони тепер, як дають в оцінці потенціалу апітерапії можливий елемент сумнівів в отриманні гарного і значимого результату, повинні піти на друге місце в становленні статусу індустрії здоров'я і апітерапії зокрема.

Людство руками фарміндустрії витравлює себе. І ми знаємо, кому це вигідно і потрібно. Сьогодні чітко видно конфлікт інтересів. З одного боку, людина, яка хоче бути здоровою, а з іншого боку – фарміндустрія, яка вкрай зацікавлена у зростанні захворюваності і збільшенні обсягу хімічної продукції, що випускається нею.

Розуміючи все це, ми точно знаємо, де шлях порятунку, шлях повернення до природи, шлях збереження здоров'я безмежним потенціалом природи!

Властивості продуктів бджільництва: ангіопротекторні, антиоксидантні, адаптогенні, активізуючі обмін речовин, актопротекторні, антисептичні, антитромботичні, антиагрегантні, атеролітичні, антитоксичні, анаборонхолітичні, гепатотропні, гастропротекторні, геронтологічні, гемопоетичні, генокоректуючі, жовчогінні, біоценозотропні, імуномодуючі, інтерфероногенні, кардіотропні, коригуючі масу тіла, ліпотропні, літолізуєчі, сечогінні, місцево-

анестезуючі, мієлінопроекторні, що нормалізують апетит, нефротропні, загальнозміцнювальні, знеболювальні, остеотропні, протизапальні, протинабрякові, панкреатропні, протигрибкові, протимікробні, противірусні, протисвербіжні, пневмотропні, протипухлинні, радіопротекторні, регенераторні, судинорозширювальні, спазмолітичні,

стимулюючі потенцію, цукрознижуючі, трофічні, термокоректуючі, заспокійливі, що зміцнюють емаль зубів, покращують МЦК, ентеросорбційні, ендокринотропні, холестеринстабілізуючі, дерматотропні, косметичні, наркологічні.

Література

1. Апітерапія України: Матеріали V з'їзду апітерапевтів і апіконсультантів-бджолярів України з міжнародною участю спеціалістів в галузях медицини, фармації, апітерапії, бджільництва, косметології та харчової промисловості (15-16 жовтня 2015 р., м. Київ) / За ред. акад. УАН Тихонова О. І. – Х.: Вид-во «Оригінал», 2015. – 498 с.
2. Бурмистров А. Н., Кривцов Н. И., Лебедев В. И., Чупахина О. К. Энциклопедия пчеловодства. – М.: ТИД Континент-Пресс, Континенталь-Книга, 2006. – 480 с.
3. Мед натуральний в медицине и фармации (происхождение, свойства, применение, лекарственные препараты): монография / А. И. Тихонов, С. А. Тихонова, Т. Г. Ярних и др.; под ред. А. И. Тихонова. – Х.: Оригінал, 2010. – 263 с.
4. Тихонов А. И., Ярних Т. Г., Черных В. П., Зупанец И. А., Тихонова С. А. Теория и практика производства лекарственных препаратов прополиса / Под ред. акад. А. И. Тихонова. – Х.: Основа, 1998. – 384 с.
5. Пыльца цветочная (обножка пчелиная) в фармации и медицине (теория, технология, медицинское применение): Монография / А. И. Тихонов, К. Содзавичный, С. А. Тихонова, Т. Г. Ярних, Л. И. Боднарчук, А. М. Котенко; За ред. акад. А. И. Тихонова. – Х.: Изд-во НФаУ; Оригінал, 2006. – 308 с.
6. Prospects of creating of soft medications on the basis of phenolic hydrophobic propolis drug / T. G. Yarnykh, O. V. Lukienko, N. V. Khokhlenkova, G. R. Kozyr // XL Naukowa Konferencja pszczelarska. – Pulawy. – 2003. – P. 138.
7. Pylek kwiatowy obnoze pszczele w farmacji i medycynie. Teoria, technologia, zastosowanie lecznicze: monografia / A. I. Tichonow, K. Sodzawiczny, S. A. Tichonowa [et al.]; Pod red. A. I. Tichonowa. – Krakow: Apipol-Pharma, 2008. – 274 s.
8. Tichonov A. I., Jarnych T. G., Czernych W. P., Zupanec I. A., Tichonowa S. A. Teoria i praktyka wytwarzania leczniczych preparatów propolisowych. / Pod redakcją akademika A. I. Tichonowa Redaktor wydania polskiego prof. dr hab. Bogdan Kedzia // Drukarnia "Marka". – Krakow. – 2005. – 274 s.
9. Tikhonov A. I., Yarnykh T. G., Khokhlenkova N. V. Research of ointment with phenolic hydrophobic propolis preparation // International Scientific Conference «Pharmacy in contemporary society». – Kaunas. – 2003. – P. 93-97.
10. Тихонов А. И. Проблема создания и внедрения апипрепаратов в Украине / А. И. Тихонов, Т. Г. Ярних, О. С. Шпичак // Buletinul academiei de stiinta a moldovei stiintei medicale: revista stiintifico practica. – Chisinau, 2006. – С. 31-41.
11. Тихонов О. І., Тихонова С. О., Соколова Л. В., Бодня К. І., Шпичак О. С., Пащенко О. О., Солоденко Ю. М., Гарник Т. П., Скрипник-Тихонов Р. І., Здибський В. І. Інструкція по лікуванню бджолою отрутою. – Х. – 2014. – 31 с. // Затверджено Проблемною комісією «Фармація» МОЗ та НАМН України (протокол № 87 від 23.10.2014 р.).
12. Яд пчелиный в фармации и медицине (теория, технология, медицинское применение) / А. И. Тихонов, Л. И. Боднарчук, С. А. Тихонова, К. Содзавичный, А. Б. Юрьева, Р. И. Скрипник-Тихонов и др.: монография; под ред. А. И. Тихонова. – Х.: Оригінал, 2010. – 280 с.
13. Jad pszczeli w farmacji i medycynie (teoria, technologia, zastosowanie lecznicze) / A. I. Tichonow, L. I. Bodnarczuk, S. A. Tichonowa, K. Sodzawiczny, A. B. Juriewa, R. I. Skrypnik-Tichonow, W. W. Michajczenko, N. A. Czernaja; pod redakcją A. I. Tichonowa. – Myslenice; Apipol-Farma, 2011. – 240 s.

Надішла до редакції 04.08.2016

УДК 615.811.2

ГИРУДОТЕРАПИЯ – ЛЕЧЕНИЕ ПИЯВКАМИ (*HIRUDO* – ПИЯВКА, *THERAPY* – ЛЕЧЕНИЕ)

- И. А. Назарчук, к. мед. н., ст. науч. сотр., зав. аттестат. эксперт. отд. по вопросам народ. и нетрад. мед.
- ГУ «Институт неврологии и наркологии НАМН Украины», г. Харьков

История развития. По дошедшим до наших дней манускриптам, родоначальником этого метода следует считать древних греков Никандра и Колофона (200-130 гг. до н.э.). Первые методики гирудотерапии были отработаны Галеном (130-200 гг. н.э.), Авицен-

ной (980-1037 гг. н.э.), Гиппократом. Широко пользовались пиявками в древней Индии, Греции, Риме и других странах с целью кровопускания, которое считалось основным лечебным методом. Успешно применяли гирудотерапию выдающиеся врачи XVIII-XIX вв.: